

Virsbobor

Brukspatronen efterträddes på många håll av en trojka med bruksdisponent, kommunalpamp och fackpamp. I Virsbo låg kommunen långt bort och kommunledningen visade sig knappast alls och rakt inga pampfasoner. Det fanns heller ingen fackpamp i Virsbo. En rad fackliga förtroendemän stannade länge på sina poster och skötte sina uppdrag utan åthävor och hade allmänt förtroende. Virsboborna var som de var.

Adjutanten

Bruksförvaltare August Palmér, född den 26 december 1863, var Herman Lagercrantz närmaste man både i Frälsningsarmén och på Virsbo. Han lämnade sin befattning med pension i december 1928 och fortsatte som poststationsföreståndare i Virsbo fram till 1938. Han hade i Virsbo två namn, adjutanten, som varit hans grad i armén, och förvaltaren, hans befattning i Virsbo. I början av virsbotiden levde han som medlem av familjen Lagercrantz och bodde i ett rum bakom kontoret i nordvästra flygeln. Han deltog i morgonandakten där han med ljudlig värmländsk dialekt sjöng frälsningssånger, åt med familjens vuxna i stora matsalen och inte i tjänstefolkets matsal tills Brukshotellet byggdes 1906.

Han gifte sig 1910, 47 år gammal med den 22 år yngre sjuksystem Elisabets Schultberg. Familjen flyttade 1918 till ett för dem nybyggt hus, i senare tid kallat Jägargården efter jägmästare Sten Lundberg. Där starta-

de förvaltaren café i ett uthus, försett med väggmålningar av Herman Lagercrantz.

Befallningsmannen

Robert Hagman var befallningsman i Virsbo från den 1 maj 1905 till den 1 november 1912. Då flyttade han som befallningsman till Forss när Herman Lagercrantz den 9 juli 1913 sålde Forss till Adolf Hamilton. När Hamilton lämnade Forss återkom Hagman som befallningsman till Virsbo hösten 1916 och blev kvar fram till den 16 september 1922. Hagman skrev dagbok, bilaga 13.

Befallningsman hade utöver gårdsbruket hand om alla brukets transporter. Verksamheten var omfattande: 1929 arbetade inom lantbruket 23 anställda vid herrgården och 7 vid utgården Felingen.

Hagman var född på Muskö i Stockholms skärgård 1873. Efter lantbruksutbildning flyttade han som nygift till Virsbo. Hagmans bodde till en början på Dammgården och flyttade 1919 in i det nybyggda Hägglanda. Hagmans fick sex barn, en pojke drunknade i Tröskverksrännan och en dog i sjukdom som liten.

Herman Lagercrantz och Robert Hagman träffades vanligen efter gudstjänsten i Missionshuset. En regnhotad söndag fick Hagman order köra in torrt hö men vägrade bryta söndagens helgd. Vår Herre såg med välbehag på detta, det blev uppehållsväder även på måndag.

Lantbrukspersonalen vid Felingen 1929. Övre raden från vänster: Karl Pålsson, Robert Hagman och Sven Hagman. Sittande från vänster: Karl Jansson, Axel Karlsson, Lennart Hagman och Ture Ågren.

1922 uppstod en kontrovers med Herman Lagercrantz och Robert Hagman flyttades till utgården Felingen som rättare, tillfälligt i en bostad om ett rum och kök. Efter några år byggdes där rättarbostad men den försågs inte med vatten och avlopp under Hagmans tid. El drogs in så småningom. Fru Hagman ansåg sig förvisad och lade inte bort titlarna med de fyra arbetare som bodde vid Felingen.

Efter 10 år erbjöds Hagman av Herman att på nytt bli befallningsman vid Wirso gård. Hagman tackade nej och stannade som rättare

vid Felingen till pensioneringen 1941 då han efterträddes av sonen Sven Hagman fram till 1946. Robert Hagman avled 1947.

Bruksdisponenter, förvaltare och inspektorer

Brukets ägare bodde vanligen inte på bruket. Högste chefens namn och titel framgår av dokument och mantalslängder. Nedanstående är inte helt komplett:

1657–1699	Johan ?? Wijk	Inspektor
1699–1737	Erik Johansson Wijk	Inspektor
1774	Petter Hedwall	Inspektor
1774	Jacob Lodh	Inspektor
1780–1799	Eric Ullberg	Inspektor
1814–1829	Jacob Ullberg	Inspektor
1830–1839	Carl A Bergöö	Inspektor
1849–1873	Conrad A Kjellborg	Inspektor
1874–1875	Oswald Holmin	Förvaltare
1876–1877	Henrik Lagergren	Förvaltare
1878–1886	Albert Gerdeman	Förvaltare
1887–1888	R G Berndt	Inspektor
1889–1891	S P Svensson	Inspektor
1893–1897	Nils Nilsson	Inspektor

Herman Lagercrantz blev bruksdisponent 1897. Hans insats har beskrivits ovan under avsnittet Ägarna. Så här utvecklades företaget under tre bruksdisponenter Lagercrantz:

		Antal Anställda	Leverans- värde	Tillverkat ton
1897	Herman Lagercrantz tillträder	ca 70	79 000	
1921	Herman Lagercrantz avgår och Nils Hallström tillträder		368 000	
1927	Nils Hallström avgår och Bror Lagercrantz tillträder	200	876 000	400
1941		400	4 855 000	
1948	Bengt Lagercrantz blir teknisk chef	400	7 565 000	7 900
1961	Bror Lagercrantz avgår och Bengt Lagercrantz tillträder	534	41 500 000	29 000
1982	Bengt Lagercrantz sista år	1 296	738 426 000	61 700
			+ 18 600 km PEX-rör (varav i Virso 748)	